

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

ПАСТУШОК Ольга Іванівна

УДК 374.7-043.86(51-"19"/-15"20")(438)

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У ПОЛЬЩІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України (м. Київ).

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Волярська Олена Станіславівна,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
головний науковий співробітник відділу андрагогіки (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тимчук Людмила Іванівна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, професор кафедри педагогіки та соціальної педагогіки (м. Чернівці);

кандидат педагогічних наук, доцент
Литовченко Ірина Миколаївна,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2 (м. Київ).

Захист відбудеться 30 травня 2018 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті www.ipood.com.ua та у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9.

Автореферат розіслано 27 квітня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Сотська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобалізаційні процеси, політичні, соціальні та економічні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, зокрема скорочення ринку праці, трудова міграція населення, а також демографічна ситуація, спонукають людину навчатися впродовж життя. У національних Цілях розвитку тисячоліття, прийнятих Україною у 2000 р. відповідно до глобальних Цілей розвитку тисячоліття, проголошених ООН, забезпечення якісної освіти впродовж життя визнано одним із пріоритетних завдань.

У законодавчих та нормативно-правових документах України (законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про післядипломну освіту» (2014), «Про професійну освіту» (2015), «Про освіту» (2017); Концепції розвитку освіти дорослих (2011), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. (2015); Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016)) наголошується на необхідності формування правових та організаційних умов розбудови вітчизняної системи освіти, вагомою складовою якої є освіта дорослих.

Розвиток освіти дорослих як вагомої складової освіти впродовж життя зумовлений сьогодні не лише динамікою соціального і науково-технічного прогресу, змінами у змісті, характері праці, збільшенням вільного часу та можливостями його раціонального використання, а й соціальною роллю, що виявляється у сприянні розвитку суспільства й особистості водночас.

Проблема забезпечення доступу до освіти впродовж життя набуває пріоритетного значення, а її розв'язання стає можливим лише за умови урахування досягнень зарубіжних країн, зокрема Польщі. Оскільки країна досягла значних успіхів в усіх підсистемах (формальна, неформальна, інформальна) цього освітнього напрямку, а також ефективному застосуванні різноманітних інтерактивних форм і методів навчання. Розвиток системи освіти дорослих Польщі віддзеркалює провідні загальноєвропейські тенденції, й водночас їй притаманні ментальні особливості, вона є достатньо своєрідною, має глибоке історичне коріння.

Аналіз джерельної бази показав, що упродовж останніх десятиліть вітчизняними науковцями активно здійснювалися порівняльно-педагогічні дослідження з проблем освіти дорослих. Особливої уваги заслуговують праці вчених, в яких обґрунтовано теоретико-методологічні засади освіти дорослих (Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Тимчук та ін.); розкрито особливості розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах (Н. Бідюк, Л. Литовченко, О. Огієнко, Н. Пазюра та ін.), акцентовано увагу на андрагогічних засадах навчання дорослих (О. Аніщенко, С. Прийма та ін.) і професійній підготовці дорослих в умовах формальної і неформальної освіти (С. Бабушко, О. Баніт, О. Волярська, І. Сагун та ін.).

Важливе значення мають наукові розвідки польських учених у сфері андрагогіки та освіти дорослих (Т. Александер (T. Aleksander), Ч. Ванак (Cz. Vanach), Е. Весоловська (E. Wesołowska), З. Вятровський (Z. Wiatrowski), Ж. Каргул (J. Kargul), С. Качор (S. Kaczor), Т. Левовицький (T. Lewowicki),

М. Малєвський (M. Malewski), М. Марчук (M. Marczuk), Б. Сліверський (B. Śliwerski), З. Шарота (Z. Szarota), Ф. Шльосек (F. Szlosek) та ін.).

У контексті наукового пошуку значний інтерес становлять дисертаційні дослідження стосовно становлення і розвитку різних ланок системи освіти Польщі (О. Альперн, Л. Гриневич, О. Давиденко, Н. Демешкант, І. Ковчина, В. Павленко, Н. Савченко та ін.) та зокрема освіти дорослих (Ф. Андрушкевич, А. Мушинський, Е. Нероба, Л. Юрчук та ін.).

Вивчення й узагальнення документальних, наукових, нормативних, методичних джерел дають підстави стверджувати, що проблема розвитку системи освіти дорослих у Польщі не була предметом окремого порівняльно-педагогічного дослідження. Тоді як систематизація відповідного досвіду цієї країни другої половини ХХ – початку ХХІ ст. може стати конструктивним джерелом його творчого використання у теорії і практиці освіти дорослих в Україні.

Таким чином, актуальність і доцільність дослідження полягає в цілісному вивченні досвіду Польщі з розвитку системи освіти дорослих у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., що сприятиме вирішенню низки суперечностей, зокрема між:

- необхідністю ефективної розбудови системи освіти дорослих в Україні і недостатнім рівнем розробленості її засад;
- об'єктивною необхідністю цілісного аналізу зарубіжного досвіду щодо розвитку системи освіти дорослих і відсутністю його системного вивчення й узагальнення у вітчизняному науковому просторі;
- наявністю прогресивного досвіду Польщі щодо реформування системи освіти дорослих другої половини ХХ – початку ХХІ ст. і неналежним його вивченням та фрагментарним використанням в освіті дорослих України.

Урахування актуальності визначеної проблеми та її недостатня розробленість, необхідність вирішення окреслених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток системи освіти дорослих у Польщі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану комплексної теми науково-дослідної роботи відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» (РК № 0114U003163). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (протокол № 5 від 25.04.2016 р.) та узгоджено рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14.06.2016 р.).

Об'єкт дослідження: система освіти дорослих у Польщі.

Предмет дослідження: тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття.

Мета дослідження полягає у виявленні провідних тенденцій розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., визначенні прогресивних ідей польського досвіду та з'ясування можливостей їх творчого використання у системі вітчизняної неперервної освіти.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми у вітчизняній і зарубіжній педагогічній та андрагогічній літературі й здійснити аналіз базових понять дослідження на основі польськомовних наукових джерел.

2. Обґрунтувати періодизацію розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

3. Схарактеризувати складові системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

4. Виокремити та обґрунтувати тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі відповідно до періодизації.

5. Окреслити прогресивні ідеї польського досвіду та розробити рекомендації щодо їх творчого використання в неперервній освіті дорослих України.

Хронологічні межі. Вибір нижньої межі дослідження зумовлений створенням у Польщі розгалуженої мережі курсів з навчання дорослого населення на рівні воєводств, повітів і муніципалітетів, що відзначено у Постанові Ради Міністрів «Про систему професійної освіти» від 23 червня 1951 р. і оголошені Уряду «Про ліквідацію безграмотності у країні» від 29 грудня 1951 р.

Верхня хронологічна межа (до 2009 р.) обґрунтовується схваленим Радою Міністрів документом – «Стратегією розвитку неперервної освіти до 2010 року» від 8 липня 2003 р.

Територіальні межі дослідження. Вивченням було охоплено територію 8 воєводств Польщі: Куявсько-Поморського, Люблінського, Любуського, Мазовецького, Малопольського, Нижньосілезького, Опольського, Підкарпатського.

Концептуальна ідея дослідження. Освіта дорослих у Польщі є важливою складовою системи освіти, яка тісно пов'язана з іншими інститутами суспільства і забезпечує випереджальний вплив на політику, економіку, культуру і науковий потенціал країни; вирізняється неперервністю і цілісністю, набуває ознак навчально-культурної діяльності.

Узагальнення прогресивних ідей досвіду Польщі з розвитку системи освіти дорослих та окреслення можливостей їх творчого використання у вітчизняній освітній практиці сприятиме успішному реформуванню української освіти дорослих у контексті інтеграції до європейського освітньо-професійного простору.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення наукової теорії пізнання щодо взаємовпливу і взаємозалежності явищ об'єктивної дійсності, єдності загального та особливого, теорії й практики; концепція освіти впродовж життя; концептуальні положення педагогіки, андрагогіки і психології про навчання дорослої людини в єдності цільового, змістового і процесуального компонентів; провідні ідеї аксіологічного, андрагогічного, міждисциплінарного, системного підходів; принципи системності, доступності, послідовності; ідеї особистісної орієнтованості і неперервності освіти.

Теоретичною основою дослідження є: концепції і теорії сучасної філософії і методології освіти (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); концептуальні положення порівняльної педагогіки (Н. Авшенюк, О. Локшина, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін.); теорії неперервної освіти (В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало та ін.); теорії андрагогіки та освіти дорослих у Польщі (Т. Александер (T. Alexander), З. Вятровський (Z. Wiatrowski), Б. Мілерський

(В. Milerski), Ж. Полтуржицький (J. Półturzycki), Б. Сліверський (B. Śliwerski), Ф. Урбанчик (F. Urbańczyk) та ін.); ідеї андрагогічного підходу (С. Вершловський, П. Джарвіс (P. Jarvis), С. Змейов, М. Ноулз (M. Knowles) та ін.).

Для розв'язання визначених завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури, нормативної, навчально-методичної документації та архівних джерел (для вивчення теорії і практики освіти дорослих у Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст.); ретроспективний аналіз, який дозволив здійснити генезу системи освіти дорослих у Польщі; термінологічний аналіз, що уможливив аналіз понятійно-термінологічного апарату дослідження; системно-функціональний аналіз, що сприяв визначенню основних складових системи освіти дорослих в окреслений період; метод наукової екстраполяції, який сприяв окресленню можливостей використання прогресивних ідей польського досвіду у вітчизняному освітньо-професійному просторі; *емпіричні*: анкетування з метою вивчення освітніх потреб дорослого населення та пошуку шляхів адаптації позитивного зарубіжного досвіду організації освіти дорослих в умовах реформаційних змін в освіті України; *статистичні*: для здійснення аналізу щодо кадрового забезпечення діяльності закладів освіти дорослих у Польщі у межах окресленого періоду.

Джерельна база дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано 304 джерела, у тому числі – 170 зарубіжних, зокрема: документи міжнародних організацій з питань освіти (European Association for the Education of Adults, UNESCO), законодавчі та нормативно-правові документи Польщі (закони, положення, постанови уряду), закони України, матеріали пленумів Комуністичної партії Польської Народної Республіки; науково-методичні й аналітичні матеріали (інструкції, навчальні програми і плани, звіти, доповіді); інформаційні джерела (енциклопедії, словники, головні статистичні щорічники Республіки Польщі); наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема польських (Н. Бернарська, М. Бублік, Я. Войдила, С. Купісієвич, З. Осінський, П-Б. Уліяш, А. Урбанек, Ж. Чернік, О. Чернявська, А. Чубінський та ін.) з проблем навчання дорослих; публікації матеріалів із досліджуваної теми в українських і польських науково-періодичних виданнях, серед яких: «Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи», «Освіта для сучасності», «Порівняльно-педагогічні студії», «Порівняльна професійна педагогіка», «Українська полоністика», «Głos nauczycielski», «Edukacja Dorosłych», «Nowe Drogi», «Pedagogika pracy i andragogika z myślą o dorastaniu, dorosłości i starościz łowieka w XXI wieku» та ін.

У ході дослідження використано документи і матеріали бібліотеки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Дніпропетровської і Львівської обласних бібліотек та електронні освітні ресурси Республіки Польщі. У процесі наукового пошуку опрацьовано 34 маловідомих і 13 невідомих джерел.

Організація дослідження. Науково-педагогічний пошук здійснювався упродовж 2012–2017 рр. у три дослідницькі етапи.

На першому – пошуковому – етапі (2012–2013 рр.) здійснено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми: вивчено історичну, філософську, психолого-педагогічну наукову літературу з проблем освіти дорослих, архівні матеріали,

законодавчі та нормативні акти; з'ясовано чинники розвитку освіти дорослих у Польщі; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; проаналізовано базові поняття з теми дослідження.

На другому – дослідно-аналітичному – етапі (2014–2015 рр.) тривало опрацювання наукової літератури, нормативно-правових, архівних і документальних джерел; вивчено, узагальнено і систематизовано досвід закладів освіти для дорослих у Польщі; теоретично обґрунтовано систему освіти дорослих та виокремлено провідні тенденції розвитку освіти дорослих у Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

На третьому – підсумковому – етапі (2016–2017 рр.) узагальнено та апробовано результати дисертаційного дослідження; розроблено рекомендації щодо можливостей творчого використання прогресивних ідей досвіду Польщі для освіти дорослих в Україні; сформульовано загальні висновки й окреслено перспективи подальших наукових пошуків; оформлено результати дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

- *вперше* у вітчизняній теорії і практиці обґрунтовано періодизацію розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (ідеологічний (1951–1989 рр.), реформаторський (1990–1999 рр.) та євроінтеграційний (2000–2009 рр.) періоди); узагальнено основні події з історії розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.; визначено складові системи освіти дорослих означеного періоду (шкільна і позашкільна підсистеми освіти дорослих) й охарактеризовано особливості функціонування закладів для освіти дорослих відповідно до періодизації; виокремлено та обґрунтовано тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.: 1) централізації управління освітою, ідеологізації і політизації змісту освіти, чіткої організації професійної освіти дорослих; 2) децентралізації освітньої сфери, зростання безробіття, очікування громадянами якісних змін у діяльності навчальних закладів і центрів зайнятості, впровадження андрагогічної моделі навчання в професійну освіту дорослих; 3) європеїзації і багатовимірності освіти дорослих з метою динамічного розвитку професійного навчання фахівців і безробітних та їхньої адаптації до соціально-економічних змін у країні і світі, старіння населення, розвитку громадянської освіти дорослих і появи національних організацій неформальної освіти дорослих, трансформації освітніх послуг для дорослих з орієнтацією на спільний з країнами Європейського Союзу ринок праці; з'ясовано можливості творчого використання прогресивних надбань системи освіти дорослих у Польщі для української освіти дорослих на концептуальному, організаційно-педагогічному і адміністративно-управлінському рівнях;

- *уточнено* зміст основних понять дослідження з урахуванням надбань педагогічної науки Польщі, а саме: «дорослий», «освіта дорослих», «система освіти дорослих» тощо;

- *подальшого розвитку* набуло положення щодо реформування вітчизняної освіти дорослих на концептуальному, організаційно-педагогічному та адміністративно-управлінському рівнях;

- до наукового обігу введено дотепер невідомі й маловідомі в Україні праці польських дослідників, архівні джерела, фактологічні матеріали з питань навчально-методичного забезпечення закладів освіти дорослих у Польщі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні методичних рекомендацій «Педагог-андрагог в системі освіти дорослих» для студентів закладів вищої освіти, що спрямовано на оновлення змісту, методів і форм вивчення фахових дисциплін: «Андрогогіка», «Історія соціальної роботи», «Соціальна робота в громаді» та ін.

Матеріали дисертації можуть використовуватися в інформаційно-освітніх центрах підвищення кваліфікації на виробництві, геронтологічних реабілітаційних центрах, територіальних центрах соціального обслуговування населення, культурно-просвітницьких закладах, волонтерських і громадських організаціях.

Результати та висновки дослідження є доцільними для подальшого розроблення програм, нормативних документів та законодавчих актів з проблем освіти дорослих в Україні. Матеріали наукового пошуку можуть бути використані в історико-педагогічних, психолого-педагогічних та порівняльних дослідженнях.

Результати наукового пошуку впроваджено в освітній процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01-28/91 від 30 січня 2017 р.); Кіровоградського інституту розвитку людини (довідка № 27.1/21-420 від 28 січня 2017 р.); Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-02/54 від 19 січня 2017 р.); Нікопольського педагогічного училища Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» (довідка № 310 від 28 грудня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є аналіз особливостей освіти дорослих у Республіці Польща [2], опис етапів організації закладів неформальної освіти дорослих [9], обґрунтування напрямів освіти дорослих [11], висвітлення окремих тенденцій розвитку освіти дорослих в Україні [13].

Апробація результатів дослідження здійснювалася у формі доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях, форумах, читаннях, зокрема:

- *міжнародного рівня*: «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології» (Київ, 2017); «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика» (Одеса, 2017); «Соціальні проблеми сучасної молоді: український та світовий досвід вирішення» (Глухів, 2016); «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (Запоріжжя, 2016); «Освіта дорослих – регіональний розвиток: досвід виклики, стратегії» (Запоріжжя, 2016); «Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки» (Одеса, 2016); «Особистість, сім'я, суспільство: питання педагогіки та психології» (Львів, 2016), «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Київ, 2016);

- *всеукраїнського рівня*: «Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих» (Київ, 2017), «Освіта впродовж життя: вимоги часу» (Київ – Тарасівка, 2016).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображено у 14 публікаціях (10 – одноосібних), з-поміж них – 1 методичні рекомендації, 3 статті у

наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні України, що включено до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 7 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 праця, що додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (304 найменування, з них 170 – іноземними мовами) та 8 додатків на 65 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 290 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 198 сторінках. Робота містить 15 таблиць і 10 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи; викладено концептуальну ідею дослідження, його методологічні й теоретичні основи; схарактеризовано джерельну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження; визначено особистий внесок здобувача; охарактеризовано структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Розвиток системи освіти дорослих у Польщі як проблема педагогічної теорії і практики»** – уточнено сутність базових понять дослідження; представлено результати аналізу джерельної бази з досліджуваної проблеми; виявлено та проаналізовано законодавче забезпечення системи освіти дорослих у Польщі другої половині ХХ – початку ХХІ ст. та обґрунтовано періодизацію її розвитку.

На основі праць українських та зарубіжних дослідників визначено сутність таких понять, як: «освіта дорослих», «система освіти дорослих», «дорослий», «розвиток», «тенденції». Поняття «система освіти дорослих» у дослідженні проаналізовано з позицій таких методологічних підходів, як: аксіологічний (передбачає розгляд системи освіти дорослих з урахуванням ціннісних орієнтирів суспільства загалом та дорослої людини зокрема); андрагогічний (зумовлює необхідність урахування особливостей дорослого учня, його потреб, що передбачає використання відповідних форм і методів навчання дорослих); міждисциплінарний (зумовлює аналіз розвитку системи освіти дорослих у контексті різних наук (андрагогіки, педагогіки, філософії освіти, історії, соціології тощо); системний (дозволяє висвітлити різноманітність внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи освіти дорослих, забезпечує об'єднання основних складових навчання дорослих упродовж життя в цілісному соціально-освітньому процесі, що дає змогу виявити тенденції розвитку освіти дорослих).

У результаті аналізу джерельної бази дослідження охарактеризовано ступінь дослідженості проблеми та основні напрями її розроблення. Праці, які формують історіографію досліджуваної проблеми, умовно поділено на чотири групи: 1) праці з історії педагогіки та педагогічної думки Польщі (Ю. Грищук, І. Ковчина, В. Майборода, Н. Савченко, А. Чубинський (A. Czubiński) та ін.); 2) історико-педагогічні розвідки українських науковців і дослідників освіти дорослих різних

країн (А. Вихрущ, І. Литовченко, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Павленко, Л. Тимчук, Л. Юрчук та ін.); 3) роботи польських науковців, які розглядають увесь спектр освіти дорослих в окреслений хронологічний період (З. Вятровський (Z. Wiatrowski), С. Качор (S. Kaczor), Т. Левовицький (T. Lewowicki), А. Мушинські (A. Muszyński), Б. Сливерський (B. Śliwerski) та ін.); 4) праці міждисциплінарного характеру українських і польських учених з проблем освіти дорослих (Я. Войдила, М. Герберт, Л. Гриневич, В. Стрільчук, П.-Б. Уляш та ін.).

Узагальнення позицій польських (М. Малевський, Б. Мілерський, Ж. Полтуржицький, Ф. Урбанчик та ін.) і українських учених (Л. Лук'янова, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Тимчук та ін.) з проблем освіти дорослих дозволило з'ясувати, що система освіти дорослих у Польщі може бути розглянута в двох значеннях: 1) відкрита, гнучка, доступна, багатопрофільна навчально-адаптивна структура, яка складається з взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих складових, що забезпечують її неперервний розвиток; 2) соціальний інститут у суспільстві, який наділений певними функціями та відповідає соціальним запитам дорослих щодо професійного розвитку й особистісної самореалізації в соціумі. Визначальними рисами системи освіти дорослих у Польщі є доступність, багатоманітність освітніх послуг, наявність розгалуженої мережі інституцій неформальної освіти дорослих.

Водночас з'ясовано, що, незважаючи на суттєві теоретичні наукові напрацювання дослідників, багато проблем розвитку освіти дорослих у Польщі залишаються недостатньо вивченими і дискусійними.

Виявлено, що система освіти дорослих другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як складова системи освіти Польщі кардинально змінила напрям свого розвитку: від нормативно-регламентованої до особистісно-орієнтованої парадигми освіти впродовж життя. Чинником означених змін є оновлення освітньої нормативно-правової бази та нововведення у соціальній і освітній політиці країни.

Проаналізовано базові законодавчі документи Республіки Польща у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (37 законодавчих документів, постанов Ради Міністрів Польщі, розпоряджень Міністерства народної освіти Польщі: Конституція Польської Народної Республіки (1952), Конституція Республіки Польща (1997), Кодекс праці (1974), Закони «Про розвиток системи освіти і навчання (1961), «Про громадські об'єднання» (1989), «Про освіту» (1989), «Про систему освіти» (1991), «Про зайнятість і безробіття» (1991), «Про вищі професійні школи» (1997), «Про вищу освіту» (2005) тощо; 4 Національні стратегії).

На основі вивчення архівних джерел, наукової літератури та з урахуванням нормативного, історичного, організаційного і змістового критеріїв розроблено авторську періодизацію розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

I період – ідеологічний (1951–1989 рр.) – період організації та функціонування освіти дорослих на ідеологічному підґрунті; II період – реформаторський (1990–1999 рр.) – період інтенсивної розбудови освіти дорослих у контексті ідей європеїзації внаслідок зміни державного устрою; III період – євроінтеграційний (2000–2009 рр.) – поступове збільшення різновидів закладів освіти дорослих, зумовлене як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками розвитку країни, зокрема інтеграційними та полікультурними.

Ідеологічний період характеризується поширенням загальноосвітніх початкових і середніх шкіл для працюючих дорослих, активізацією діяльності Товариства загальних знань, Товариства робочих і народних університетів, Інституту професійної освіти. Підґрунтям розвитку цих закладів стали створені по всій Польщі у 1950–1951 рр. різноманітні курси для дорослого населення (торговельні, кооперативні, ветеринарні), які здобули популярність. Загалом зазначені заклади окрім розвитку професійної майстерності дорослих людей суттєво впливали на формування їхньої суспільної свідомості. Основними завданнями загальноосвітніх початкових і середніх шкіл для дорослих була ліквідація безграмотності дорослого населення. Діяльність Товариства загальних знань, Товариства робочих і народних університетів у 50–60-х роках ХХ ст. мала ідеологічну спрямованість і забезпечувала поширення політичних знань серед різних груп і категорій дорослих. Характерною ознакою системи освіти дорослих була її спрямованість на первинну професійну та курсову підготовку працівників для різноманітних галузей народного господарства, культури й мистецтва на ідеологічному підґрунті.

Встановлено, що реформаторський період розвитку освіти дорослих у Польщі розпочався з деідеологізації – відмови від ідеологічного й партійного контролю за освітньою галуззю. Держава втратила монополію на управління освітою, про що свідчила децентралізація у сфері управління та керівництва і створення недержавного сектору навчання; відбувалися пошуки нової моделі освіти дорослих. Процес децентралізації освіти Польщі в цілому та освіти дорослих зокрема розпочався у 1990 р. з передавання територіальним громадам функцій управління закладами освіти та їхнього фінансування і в основному завершився у 1999 р. Реалізовані в країні реформи з децентралізації освіти вплинули на розвиток системи освіти дорослих: з'явилися недержавні заклади для освіти дорослих, розпочалося швидке створення мережі закладів і установ різного адміністративного й управлінського підпорядкування позашкільної освіти дорослих.

Стратегічна фундаментальна ідея освіти дорослих у Польщі у євроінтеграційний період набуває особливої цінності: стає провідним напрямом державної політики; визначається як методологічний регулятор розвитку як особистості, так і держави загалом; забезпечує нову якість соціального розвитку; відкриває принципово нову історичну епоху в розвитку польського суспільства.

У період кінця ХХ – початку ХХІ ст. освіта дорослих у Польщі була спрямована на розвиток громадянської освіти для різних груп населення. Цей період відзначився також швидким розширенням мережі закладів для освіти людей похилого віку (університети третього віку).

На початку ХХІ ст. країна продемонструвала можливості вирішувати надскладні питання внутрішнього розвитку країни, реформування освітньої системи, зокрема освіти дорослих. Проте чимало проблем на практиці вирішувалися повільно чи залишалися деклараціями, а у ставленні до освіти впродовж життя постанови прямо порушувалися, закони носили декларативний характер. Водночас зроблені реальні кроки стали підґрунтям для подальших змін у системі освіти дорослих у Польщі, її подальшого розвитку.

У другому розділі – **«Система освіти дорослих Польщі у другій половині**

XX – на початку XXI століття» – визначено складові системи освіти дорослих Польщі другої половині XX – початку XXI ст.; проаналізовано функціонування навчальних закладів для дорослих у Польщі у другій половині XX – на початку XXI ст.; виокремлено та обґрунтовано тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі упродовж означеного періоду.

На підставі студіювання архівних джерел, наукової літератури, нормативно-правових документів і державних звітів з'ясовано, що система освіти дорослих у Польщі другої половині XX – початку XXI ст. характеризується цілісністю, динамічністю та складається із двох підсистем – шкільної і позашкільної (рис. 1).

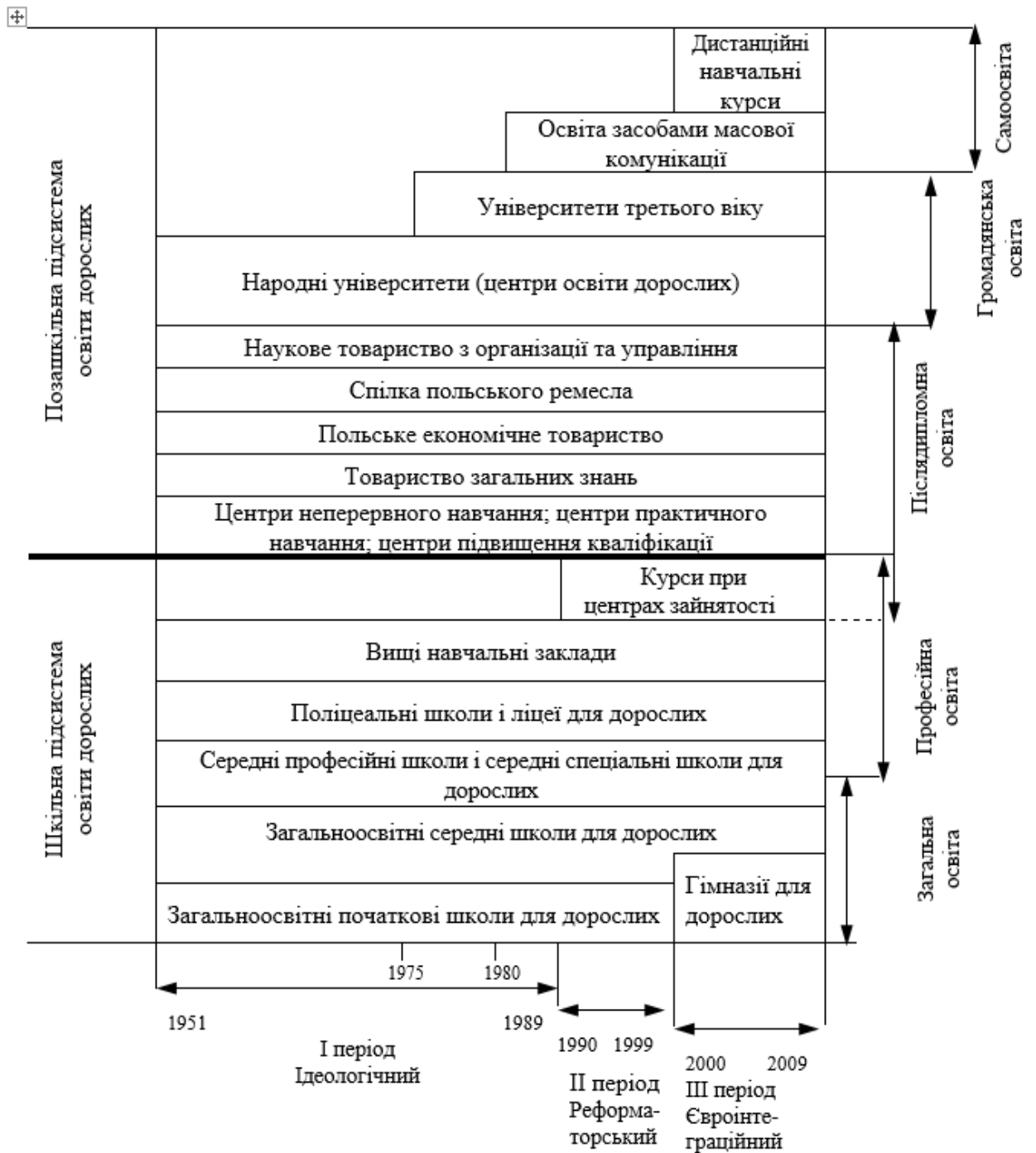

Рис. 1. Система освіти дорослих у Польщі другої половині XX – початку XXI ст.

Шкільну підсистему освіти дорослих утворювали загальноосвітні початкові школи для дорослих, загальноосвітні середні школи для дорослих, гімназії для дорослих, середні професійні школи і середні спеціальні школи для дорослих, поліцейські школи, ліцеї, вищі навчальні заклади; курси при центрах зайнятості. Тоді як центри неперервного навчання, центри практичного навчання, центри підвищення кваліфікації, народні університети (центри освіти дорослих), університети третього віку, Товариство загальних знань, Польське економічне товариство, Наукове товариство організації та управління, Спілка польського ремесла належали до позашкільної підсистеми освіти дорослих.

Окрім того, з кінця 80 – на початку 90-х років ХХ ст. у Польщі активізувалася самоосвіта дорослого населення, яка здійснювалася завдяки засобам масової комунікації (особливо через польське радіо), а з 2000-х років – у форматі дистанційних навчальних курсів.

У ході дослідження доведено, що у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. доцільно виокремити такі тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі: централізації управління освітою, ідеологізації і політизації змісту освіти, чіткої організації професійної освіти дорослих (ідеологічний період); децентралізації освітньої сфери, зростання безробіття, очікування громадянами якісних змін у діяльності навчальних закладів і центрів зайнятості, впровадження андрагогічної моделі навчання в професійну освіту дорослих (реформаторський період); європеїзації і багатомірності освіти дорослих, розвиток громадянської освіти дорослих, поява національних організацій неформальної освіти дорослих, трансформації освітніх послуг для дорослих з орієнтацією на спільний з країнами Європейського Союзу ринок праці (євроінтеграційний період).

Результати наукового пошуку дають підстави стверджувати, що тенденції розвитку системи освіти дорослих у 50–80-х років ХХ ст. були ідеологічно заангажовані та орієнтовані на систему професійного навчання дорослих у Радянському Союзі та стали віддзеркаленням політичного стану і соціальної політики Польщі. Тенденції реформаторського та євроінтеграційного періодів розвитку системи освіти дорослих у Польщі в окреслений період зумовлені усвідомленням в суспільстві цінностей освіти впродовж життя.

Виокремлені тенденції освіти дорослих у Польщі формувалися під впливом глобалізаційних чинників, спільних для всіх європейських країн, а відтак відображають загальноєвропейські тенденції розвитку систем освіти, що виявляються в межах Європейського Союзу: деполітизація і набуття змістом освіти національного характеру, орієнтація на стандарти навчання дорослих в Європейському Союзі, трансформація освітніх послуг для дорослих з урахуванням вимог спільного з країнами Європейського Союзу ринку праці.

У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. системі освіти дорослих у Польщі були притаманні певні вектори розвитку: 1) від централізації управління і фінансування системи освіти дорослих у 50–80-х роках ХХ ст. до децентралізації в 90-х роках ХХ ст. та автономії на початку 2000-х років; 2) від орієнтації організації навчання дорослих у Польщі на систему професійного навчання дорослих у Радянському Союзі в 50–80-х роках ХХ ст. до стандартів навчання дорослих в Європейському Союзі у 90-х роках ХХ ст. і на початку ХХІ ст.; 3) від

загальноосвітніх і професійних закладів шкільної освіти дорослих і позашкільних професійно-орієнтованих форм навчання дорослого населення в 50–70-х роках ХХ ст. до зростання кількості закладів позашкільної (культурно-мистецької спрямованості) освіти дорослих у 80–90-х роках ХХ ст. і створення розгалуженої системи закладів і установ неформальної освіти різних категорій дорослого населення на початку ХХІ ст.; 4) від ідеологічної заангажованості змісту освіти дорослих у 50–80-х роках ХХ ст. до навчання громадянської активності дорослого населення в 90-х роках ХХ ст. і на початку ХХІ ст.; 5) від педагогічної моделі навчання дорослих у 50–80-х роках ХХ ст. до андрагогічної в 90–2000-х роках.

Серед тенденцій розвитку системи освіти дорослих у Польщі в окреслений період є довгострокові і короткострокові. До довгострокових належать: тенденції соціокультурного виміру, зокрема тенденція світоглядної складової навчання дорослих, що визначає гуманноцентричну сутність освіти дорослих щодо забезпечення рівного і справедливого доступу до отримання освітніх послуг відповідно до потреб дорослої людини; тенденція соціальної спрямованості, що відображає максимальну адаптацію системи освіти дорослих до освітніх потреб кожного дорослого. До цих тенденцій належать також тенденції європеїзації освіти дорослих у Польщі та національної спрямованості освіти дорослих, які потребують трансформації системи освіти дорослих в цілому в межах зміни парадигми. До короткострокових віднесено тенденції соціально-економічного виміру, тенденції багатовимірності освіти дорослих та значних змін в освіті та умовах праці, що зумовлюють нагальну потребу дорослих до навчання впродовж життя.

Таким чином, розвиток системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. потребує урахування суспільно-політичних, економічних чинників у контексті загальносвітових, загальноєвропейських і національних процесів.

У третьому розділі – **«Прогностичне обґрунтування розвитку освіти дорослих в Україні з урахуванням прогресивних ідей досвіду Польщі»** – висвітлено сучасний стан і перспективи розвитку освіти дорослих в Україні, розроблено рекомендації щодо використання прогресивних ідей досвіду Польщі для розвитку освіти дорослих в Україні.

Узагальнення результатів наукового пошуку дало підстави для висновку про те, що в Україні на початку ХХІ ст. існують усі загальноновизнані форми освіти дорослих: формальна, неформальна інформальна освіта. Водночас на початку ХХІ ст. у країні відбулися значні позитивні практичні і теоретичні трансформації у підходах до організації навчання дорослих у контексті глобалізаційних процесів, з'явилися нові форми і види навчання. Вагомим здобутком стало розроблення й імплементація Концепції освіти дорослих (автор Л. Лук'янова), у якій висвітлено основні поняття, мету, завдання, принципи освіти дорослих та напрями її реалізації в Україні. Концепція передбачає створення належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення вітчизняної освіти дорослих, а також включення статті «Освіта дорослих» в Закон України «Про освіту» (2017).

Доведено, що актуальним для України є розроблення навчально-методичного забезпечення щодо підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими, а також розроблення програм магістерської підготовки фахівців з освіти дорослих з гуманітарного фаху у закладах вищої освіти. Стратегічний напрям розвитку освіти

дорослих в Україні – це інтегрування в європейський освітній простір на засадах концептуального переосмислення і організації підготовки педагогічного персоналу для закладів освіти дорослих.

На основі проведеного дослідження розроблено програму спецкурсу «Педагог-андрагог в системі освіти дорослих» та методичні рекомендації до нього для студентів закладів вищої освіти.

Доведено, що у розбудові системи освіти дорослих в Україні доцільним є використання позитивного досвіду Польщі, а саме: зорієнтованість нової парадигми освіти дорослих на неперервність освітньої діяльності у контексті визнаних на міжнародному рівні концепцій «освіти впродовж життя» та «суспільства, що навчається»; докорінна реорганізація структури формальної освіти дорослих із метою надання їй більшої варіативності і гнучкості, що дозволить поетапно здобувати бажану спеціальність; визначення професійного післядипломного навчання як обов'язкового невід'ємного компоненту професійної зростання громадян і забезпечення гарантованих державою умов для такого навчання; створення і функціонування неформальних закладів і установ, які дозволять чергувати і доповнювати формальну та неформальну освітню діяльність і таким чином задовольняти різні (соціальні, економічні, культурні, громадянські тощо) потреби дорослого; відхід від централізації в управлінні системою освіти дорослих, адміністративна свобода у процесі ухвалення рішень на місцевому та регіональному рівнях; перегляд системи фінансування освіти дорослих: збільшення обсягів державного (місцевого) інвестування з метою створення ефективного механізму фінансового стимулювання; широке використання дистанційних форм навчання дорослих на основі активного звернення до сучасних інформаційних технологій.

Осмислення результатів наукового аналізу дало змогу рекомендувати використання конструктивних ідей досвіду Польщі з метою обґрунтування можливостей розвитку освіти дорослих в Україні на концептуальному, організаційно-педагогічному та адміністративно-управлінському рівнях.

На концептуальному рівні в Україні необхідно враховувати системний підхід до розвитку освіти різних категорій дорослого населення, об'єднати зусилля держави, громадськості для оновлення концептуальних засад освіти дорослих на основі прогресивних ідей неперервності, відкритості, партисипативності та децентралізації.

На організаційно-педагогічному рівні необхідно розвивати формальну і неформальну освіту різних категорій дорослих упродовж життя; створювати міждисциплінарні освітні установи для дорослих; впроваджувати сучасні технології навчання дорослих на основі партнерства; освітні послуги з дистанційного навчання дорослих; розробляти освітні онлайн-платформи; організовувати навчання дорослого населення на основі андрагогічного та особистісно орієнтованого підходів; забезпечувати заклади і установи освіти дорослих висококваліфікованим педагогічним персоналом; створювати умови для підготовки персоналу, відкриття в педагогічних університетах кафедр андрагогіки.

На адміністративно-управлінському рівні рекомендовано за підтримки державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, громадських організацій створити в Україні мережу центрів освіти дорослих; розробити механізми спільного фінансування розвитку освіти дорослих органами державного, регіонального,

місцевого самоврядування. Відзначимо, що провідна роль у координації стратегії розвитку освіти дорослих належить громадським організаціям (за відсутності Закону України «Про освіту дорослих»).

Удосконалення розвитку освіти дорослих в Україні передбачає прогнозування за такими параметрами: аналіз інформаційної та правової інфраструктури в регіоні щодо надання освітніх послуг дорослим; аналіз прогностичних компонентів вітчизняної політики зайнятості; прогнозування кількості людей похилого віку; прогностичні оцінки показників зайнятості населення як в країні, так і в окремих регіонах; вивчення перспективних потреб окремого регіону у фахівцях відповідної спеціальності і кваліфікації.

Таким чином, освіта дорослих повинна розглядатися як один із пріоритетних напрямів державної політики, оскільки вона безпосередньо пов'язана з перспективами економічного розвитку та соціальної стабільності країни. Інтеграційні процеси в європейському освітньому просторі зумовлюють необхідність урахування синтезу національно-культурних цілей та цінностей, актуалізують взаємозв'язок між освітніми системами через збагачення освіти України ідеями розвинутих європейських країн. Саме тому узагальнення досвіду Польщі з проблем розвитку освіти дорослих, виявлення його прогресивних ідей та можливостей їх творчого використання може конструктивно вплинути на розвиток системи освіти дорослих в Україні у період інтеграції в європейський освітньо-професійний простір.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., обґрунтування можливостей творчого використання прогресивних ідей польського досвіду в системі неперервної освіти України свідчить про досягнення мети і вирішення завдань дослідження та дає підстави до таких висновків:

1. На основі історико-педагогічного аналізу джерельної бази було охарактеризовано ступінь дослідженості проблеми та основні напрями її вивчення. Джерельні ресурси дослідження розподілено: за хронологією – на видання радянських і пострадянських часів, які визначалися недостатньою науковою обґрунтованістю, що пояснюється відповідними суспільно-політичними чинниками; за ступенем дотичності до джерела порушеної проблеми – праці з історії педагогіки та педагогічної думки Польщі; джерела, які складають історико-педагогічні розвідки українських науковців і дослідників; праці польських науковців, у яких розглядалися проблеми освіти дорослих в окреслений хронологічний період, і праці міждисциплінарного характеру українських і польських учених.

Вивчення стану дослідженості проблеми у вітчизняній і зарубіжній педагогічній та андрагогічній літературі, аналіз джерельної бази дослідження дали змогу стверджувати, що питання освіти дорослих у Польщі розглядалися науковцями фрагментарно. Виявлено фактичну відсутність системних історіографічних праць, у яких би досліджувалася еволюція розвитку системи освіти дорослих у Польщі.

На основі аналізу польськомовних наукових джерел доведено, що основоположні поняття, які окреслюють систему освіти дорослих Польщі, зокрема

«дорослий», «освіта дорослих», «система освіти дорослих», «тенденції» є багатоаспектними, розкривають її динамічність та відповідність стандартам нормативно-правової бази педагогічної освіти.

2. Розроблено авторську періодизацію розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. на основі нормативного, історичного, організаційного і змістового критеріїв. Періодизація включає такі періоди: ідеологічний (1951–1989 рр.), реформаторський (1990–1999 рр.), євроінтеграційний (2000–2009 рр.). Ідеологічний період характеризується поширенням політичних знань і пропаганди серед населення, спрямованістю освіти дорослих на підготовку фахівців для різноманітних галузей народного господарства, культури та мистецтва. Реформаторський період визначається реформуванням системи освіти у контексті ідей європеїзації внаслідок зміни державного устрою, прийняттям низки нормативних актів євроінтеграційної спрямованості. Євроінтеграційний період передбачає реалізацію законів, нормативних актів щодо євроінтеграції освіти дорослих у Польщі, розширення мережі закладів для освіти людей похилого віку, розвиток громадянської освіти дорослого населення, створення та оновлення навчальних програм, запровадження інтегрованих курсів професійного навчання для різних категорій дорослого населення.

3. Визначено, що освіта дорослих у Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. здійснювалася у закладах і установах державного та приватного підпорядкування, виступала складовою загальної системи неперервної освіти дорослого населення, до якої входили загальноосвітні початкові школи для дорослих, загальноосвітні середні школи для дорослих, гімназії для дорослих, середні професійні і середні спеціальні школи для дорослих, поліцеальні школи, ліцеї, вищі навчальні заклади; курси при центрах зайнятості (шкільна підсистема освіти дорослих); центри неперервного навчання, центри практичного навчання, центри перепідготовки і професійного удосконалення, центри підвищення кваліфікації, університети третього віку, народні університети (центри освіти дорослих), Товариство загальних знань, Наукове товариство з організації та управління, Польське економічне товариство, Спілка польського ремесла (позашкільна підсистема освіти дорослих).

З'ясовано, що у Польщі освіта дорослих на початку 2000-х років почала реалізовуватися у контексті спілкування й обміну цікавою інформацією для дорослих, відвідування культурних установ, через самоосвіту і проходження дистанційних навчальних курсів. Освіта розвивалася за потребами дорослої людини та задовольняла ці потреби. Необхідно акцентувати увагу на суспільній корисності для країни цілісної системи освіти дорослих.

4. Виявлено тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. відповідно до періодизації: 1) для ідеологічного періоду характерними є централізація управління освітою, ідеологізація і політизація змісту освіти, чітка організація професійної освіти дорослих; 2) у реформаторському періоді виокремлено децентралізацію освітньої сфери, зростання безробіття, очікування громадянами якісних змін у діяльності навчальних закладів і центрів зайнятості, впровадження андрагогічної моделі навчання в професійну освіту дорослих; 3) для євроінтеграційного періоду характерними є європеїзація і багатовимірність освіти дорослих з метою динамічного розвитку професійного

навчання фахівців і безробітних та їхньої адаптації до соціально-економічних змін у країні і світі, старіння населення, розвиток громадянської освіти дорослих і поява національних організацій неформальної освіти дорослих, трансформація освітніх послуг для дорослих з орієнтацією на спільний з країнами Європейського Союзу ринок праці.

5. Визначено перспективи творчого використання прогресивних ідей досвіду Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у процесі реформування вітчизняної освіти дорослих: організація стандартизації результатів навчання при проектуванні освітньо-професійних програм для закладів формальної та неформальної освіти, зокрема розроблення та опис логічно пов'язаних вимог до компетенцій дорослого, що уможливають його конкурентоспроможність на ринку праці; забезпечення різнорівневих умов для диверсифікації постачальників освітніх послуг для різних категорій дорослого населення та оновлення способів їх надання шляхом створення мережі центрів освіти дорослих; розроблення додаткових освітніх програм для закладів формальної та неформальної освіти дорослих відповідно до потреб регіону.

Виявлення й узагальнення досвіду Польщі з проблем освіти дорослих, творчого використання його прогресивних ідей може позитивно вплинути на функціонування освіти дорослих в Україні у період її реформування та інтеграції в європейський освітньо-професійний простір.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. До подальших проблем наукового пошуку варто віднести: обґрунтування напрямів удосконалення неформальної освіти різних категорій дорослого населення; сприяння оновленню змісту, форм і методів навчання дорослих з урахуванням вимог міжнародних стандартів підготовки конкурентоспроможних фахівців для ринку праці; здійснення компаративістського аналізу прогресивних тенденцій розвитку освіти дорослих у зарубіжних країнах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Пастушок, О. (2016). Особливості становлення освіти дорослих у Польщі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, LXXII, 1, 40–45.
2. Пастушок, О., Волярська, О. (2016). Особливості розвитку освіти дорослих у Європейських країнах. *Science Rise. Pedagogical Education*, 7, 51–54.
3. Пастушок, О. (2016) Ретроспективний аналіз системи освіти і дорослих у Польщі: минуле і майбутнє. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. LXX,1, 17–21.
4. Пастушок, О. (2016). Специфіка розвитку освіти дорослих у Польщі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 1 (12), 87–93.
5. Pastushok, O. (2016). Andragogs' training in Poland. *Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. Journal L'Association 1901 "SEPIKE". Ausgabe 7 Osthofen, Deutschland Poitiers, France Los Angeles; USA*, 15, 18–20.
6. Пастушок, О. (2016). Підготовка педагогів-андрагогів в системі освіти дорослих: методичні рекомендації для студентів вищих навчальних закладів.

Запоріжжя: Кругозір.

Наукові праці апробаційного характеру

7. Пастушок, О. (2016). Актуальні проблеми освіти дорослих. В авт. ред., *Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології: Міжнародна науково-практична конференція, Львів, 25–26 листопада* (с. 117–119). Львів: Львівська педагогічна спільнота.

8. Пастушок, О. (2016). Доцільність розвитку освіти дорослих у Польщі. В авт. ред., *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 2–3 грудня* (с. 22–24). Київ: Київська наукова організація педагогіки та психології.

9. Пастушок, О., Волярська, О. (2016). Організаційно педагогічні умови вдосконалення професійного розвитку педагогів в умовах неформальної освіти. В Л. І. Міщик та ін. (Ред.), *Соціальні проблеми сучасної молоді: Український та світовий досвід вирішення: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, Глухів, 12–13 травня* (с. 227–229). Глухів : НПУ ім. О. Довженка.

10. Пастушок, О. (2016). Роль андрогічного підходу в професійному навчанні дорослих. В. В. Я. Ястребова та ін. (Ред.), *Неперервна освіта нового сторіччя: Досягнення та перспективи: II Міжнародна науково-практична конференція, Запоріжжя, 18–25 квітня*. URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip24.

11. Пастушок, О., Волярська, О. (2017). Розвиток освіти дорослих в Україні: принципи і напрями. В В. В. Сидоренко, М. І. Скрипник, Я. Л. Швень (Ред.), *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: II Всеукраїнська інтернет-конференція, Київ, 28 квітня* (с. 36–37). Київ: ЦППО.

12. Пастушок, О. (2017). Роль освіти дорослих у міжнародному освітньому просторі. В авт. ред., *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика: Міжнародна науково-практична конференція, Одеса, 20–21 січня* (с. 76–79). Одеса: Південна фундація педагогіки.

13. Пастушок, О., Волярська, О. (2017). Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні. В авт. ред., *Освіта дорослих – регіональний розвиток: досвід виклики, стратегії: Форум до Міжнародних днів освіти дорослих у Запорізькій області, Запоріжжя, 6 жовтня* (с. 25–28). Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького.

Наукові праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

14. Пастушок, О. (2016). Нікополь, місто що навчається крізь віки. В Л. Б. Лук'янова та ін. (Ред.), *Територія успіху: практико орієнтований додаток до збірника наукових праць «Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи»*, 1 (2), 11–15.

АНОТАЦІЇ

Пастушок О. І. Розвиток системи освіти дорослих у Польщі (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена цілісному аналізу проблеми розвитку системи освіти дорослих у Польщі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Виявлено чинники розвитку системи освіти дорослих у Польщі в окреслений період та проаналізовано її нормативно-правове забезпечення. Розроблено авторську періодизацію розвитку освіти дорослих Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. за нормативним, історичним, організаційним і змістовим критеріями. З'ясовано, що система освіти дорослих у Польщі в означений період характеризувалася цілісністю, динамічністю та складалася із двох підсистем – шкільної (загальноосвітні початкові і середні школи для дорослих, гімназії, середні професійні, середні спеціальні школи для дорослих, поліцейські школи, ліцеї, вищі навчальні заклади і курси при центрах зайнятості) і позашкільної (центри неперервного і практичного навчання, центри підвищення кваліфікації, народні університети, центри освіти дорослих, університети третього віку, Товариство загальних знань, Наукове товариство з організації та управління, Польське економічне товариство, Спілка польського ремесла). Виокремлено тенденції розвитку системи освіти дорослих у Польщі у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Окреслено можливості творчого використання прогресивних ідей досвіду Польщі для розвитку освіти дорослих в Україні на концептуальному, організаційно-педагогічному та адміністративно-управлінському рівнях.

Ключові слова: освіта дорослих, система освіти дорослих, дорослий, розвиток, тенденції, Польща.

Пастушок О. И. Развитие системы образования взрослых в Польше (вторая половина ХХ – начало ХХІ века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Институт педагогического образования и образования взрослых Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2018.

Диссертация посвящена системному анализу проблемы развития системы образования взрослых в Польше во второй половине ХХ – начале ХХІ века. Выявлены факторы развития системы образования взрослых в Польше в обозначенный период. Осуществлен анализ нормативно-правового обеспечения образования взрослых, определены периоды развития системы образования взрослых в Польше во второй половине ХХ – начале ХХІ века за нормативным, историческим, организационным и содержательным критериями. Установлено, что система образования взрослых в Польше в рассматриваемый период, характеризуется целостностью, динамичностью и состоит из двух подсистем –

школьной (общеобразовательные начальные и средние школы для взрослых, гимназии, средние профессиональные, средние специальные школы для взрослых, политехнические школы, лицеи, высшие учебные заведения и курсы при центрах занятости) и внешкольной (центры непрерывного и практического обучения, центры повышения квалификации, народные университеты, центры образований взрослых, университеты третьего возраста, Товарищество всеобщих знаний, Научное товарищество организации и управления, Польское экономическое товарищество, Союз польского ремесла). Определены основные тенденции развития системы образования взрослых в Польше во второй половине XX – начале XXI века. Обоснованы возможности творческого использования прогрессивных идей опыта Польши в становлении образования взрослых в Украине на концептуальном, организационно-педагогическом и административно-управленческом уровнях.

Ключевые слова: образование взрослых, система образования взрослых, взрослый, развитие, тенденции, Польша.

Pastushok O. I. Development of adult education system in Poland (second half of the 20th – beginning of the 21st century). – Manuscript.

Dissertation for the Candidate Degree in Pedagogical Science in speciality 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogy. – The Institute for Pedagogical and Adult Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the systematic analysis of the problem of adult education system development in Poland of the second half of the 20th – the beginning of the 21st century. The theoretical analysis of the historiographical works and original scientific sources has been carried out. The normative and legal provision of adult education was defined and summarized, the periods of adult education system development in Poland in the second half of the 20th – the beginning of the 21st century were determined according to the normative, historical, organizational and content criteria: the I period (1951–1989) – ideological – organizing and functioning of the adult education system on an ideological basis; the II period (1990–1999) – reformatory – intensive development of adult education in the context of the Europeanization ideas as a result of the state system changes; the III period (2000–2009) – eurointegration – the gradual increase of adult education alternatives development, determined by the internal and external factors, especially by integration and multicultural. The components of the adult education system have been substantiated; their functioning specifics have been analyzed. The leading tendencies of the adult education system development in Poland of 1951–2009 have been summarized and classified.

It has been established that the adult education system as a component of the educational system of Poland from the second half of the 20th to the beginning of the 21st century fundamentally changed the direction of its development from a regulated standardized to a personally oriented lifelong education system. This was induced by the updating of the educational regulatory framework and changes in the country's social and educational policies.

The leading determinants and factors, which conditioned the periodization of the adult education development in Poland in the second half of the 20th – beginning of the 21st century, have been determined the legal and regulatory framework of the educational

sphere, the financial and economic situation in the country, and the state ideology. The characteristic of periods of the adult education system development in Poland of the second half of the 20th – beginning of the 21st century provides its consideration by normative, historical, organizational and content criteria.

It has been proved that in the second half of the 20th – beginning of the 21st century Poland the European idea of adult education development was successfully implemented. Particularly relevant is the study of Polish experience in the organization and functioning of adult regular and extracurricular education institutions for the modern educational processes.

It has been substantiated that adult education in Poland was realized in public and private institutions. The components of the adult education system are: 1) the scholastic subsystem of adult education: general primary schools for adults, general secondary schools, gymnasiums, lyceums, full-time secondary schools, police schools, secondary vocational schools for adults, higher education institutions and courses at employment centers; 2) extrascholastic adult education subsystem: continuous education centers, practical training centers, in-service training, peoples universities (adult education centers), third-age universities, Public Knowledge Society, Polish Crafts Union, Polish Economic Society, Scientific Society for the Organization and Management.

The research substantiates that the development of adult education in Ukraine should take into account the perspectives of creative implementation of the Polish adult education system progressive achievements and function on the basis of an improved legal and regulatory framework at the state, institutional and regional levels on legislative, organizational, managerial, financial and educational-methodical aspects.

The perspectives of the creative implementation of progressive ideas of the Polish experience in the Ukrainian adult education reforming have been determined, and on their basis, the recommendations for its development at the state, institutional and regional levels have been prepared.

Key words: adult education; adult education system; adult; development; tendencies, Poland.